



Broedvogels van het Horsterwold
in 2019.



Jelle Abma
Marten Geertsema
Roy Slaterus

Sovon-rapport 2019/51



Broedvogels van het Horsterwold in 2019

Jelle Abma, Marten Geertsema en Roy Slaterus



Sovon-rapport 2019/51
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van Staatsbosbeheer



Colofon

© Sovon 2019

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer

Illustratie omslag: Marten Geertsema

Wijze van citeren: Abma J., Geertsema M. & Slaterus S. 2019. Broedvogels van het Horsterwold in 2019. Sovon-rapport 2019/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

ISSN-nummer: 2212 5027

Inhoud

Samenvatting.....	2
1. Inleiding.....	3
2. Beschrijving van het gebied.....	4
3. Werkwijze.....	9
1.3. Methode & veldwerk.....	9
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens.....	9
3.3. Weers- en andere omstandigheden.....	10
3.4. Foutenbronnen.....	10
4. Resultaten.....	11
4.1.SNL-pakketten.....	11
4.1. Vergelijking met eerdere karteringen.....	13
4.2. Soortbesprekingen.....	18
5. Evaluatie.....	25
6. Literatuur.....	26
Bijlage 1. Soortkaarten inventarisatie 2019.....	27

Samenvatting

In 2019 is in opdracht van Staatsbosbeheer het Horsterwold (3571 ha) op broedvogels gekarteerd. Het Horsterwold is een van de grootste aaneengesloten loofbossen van Nederland en kent een diversiteit aan bostypen en daarmee ook broedvogels.

De kartering is gedaan voor de broedvogels volgens een standaardlijst die door Staatsbosbeheer is opgesteld. De meest algemene soorten zijn hierin buiten beschouwing gelaten. Op verzoek van Staatsbosbeheer is de Gaai wel meegenomen binnen deze kartering.

In totaal werden er 58 soorten broedvogels vastgesteld waarvan tien soorten op de Rode Lijst staan vermeld. Van deze tien soorten hebben vijf soorten de status kwetsbaar en vijf de status gevoelig.

Er zijn in totaal vijf intergrale telronden uitgevoerd die ruim voor zondagopgang aanvingen. Omdat er er geen expliciete nachtronden zijn uitgevoerd is er in veel gevallen enkele uren voor zonsopgang gestart om de kans om nachtelijke activiteiten van nachtvogels waar te kunnen nemen te vergroten.

In totaal is er 443 uur en 52 minuten gespendeerd aan het veldwerk wat neerkomt op een onderzoeksintensiteit van 7,5 min/ha.

Vergeleken met karteringen uit de jaren negentig, die uit 2000 en 2013 heeft de broedvogelbevolking in het Horsterwold een extreme verandering doorgemaakt. Soorten van pioniers- en ruigtevegetaties zijn grotendeels verdwenen en hebben in de loop van de jaren plaatsgemaakt voor soorten van vochtige loofbossen waarbij soorten van oudere bostypen de laatste jaren een behoorlijke toename laten zien. Met het oog op de aanwezige productiedoelstelling wordt er aanbeveling gedaan om oudere bostypen van o.a. populieren te behouden. De begrazing met behulp van paarden blijkt een positief effect te hebben op soorten van een half open landschap maar ook op bepaalde soorten van vochtige loofbossen zoals de Wielewaal. Waarschijnlijk heeft niet alleen de begrazing een positief effect, ook het bosbeheer, waar 'daadwerkelijke oogst' geen doel op zich is maar waar op enkele plekken op een verantwoorde wijze hout uit het bos wordt gehaald, lijkt positieve effecten te hebben op de aanwezige broedvogels.

Wel is het zo dat soorten van oever- en rietvegetaties, mede door de begrazing, een sterke afname laten zien. Aanbeveling voor deze soortgroep is te kijken naar de periode van begrazing of te kijken naar de oppervlakte van begrazingseenheden waarbij oever- en rietvegetatie meer tot ontwikkeling zouden kunnen komen. Ook worden er aanbevelingen gedaan voor het beheer, buiten de begrazingseenheden, van bosranden aangezien een aantal broedvogels die op de Rode Lijst staan hiervan sterk afhankelijk zijn.



Uitgevlogen jonge Raven die overvliegen tijdens kartering (R. Slaterus 21-06-2019).

1. Inleiding

In opdracht van Staatsbosbeheer is in 2019 het Horsterwold (3571 ha) in provincie Flevoland gekarteerd op broedvogels. Het Horsterwold is een van de grootste aaneengesloten loofbossen van Nederland in beheer bij Staatsbosbeheer. De broedvogelkartering is uitgevoerd in het kader van het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL), waarin het monitoren van broedvogels onderdeel is van een zesjarige cyclus. In dit rapport zullen de resultaten worden gepresenteerd die vereist zijn voor de SNL rapportage aan de betreffende provincie. Tjibbe Hunink, Kees Boxhoorn en Leo Smits waren ter plaatse de contactpersonen namens Staatsbosbeheer. De broedvogelkartering is uitgevoerd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. Petra Verburg was verantwoordelijk voor de begeleiding vanuit het hoofdkantoor. Het veldwerk is uitgevoerd door Marten Geertsma, Roy Slaterus, Peter de Boer en Jelle Abma. De rapportage is verzorgd door Marten Geertsma, Roy Slaterus en Jelle Abma.

Sovon-collega's Lara Marx en John van Betteray worden bedankt voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit rapport.

In dit rapport worden de soorten gepresenteerd volgens de systematiek van het International Ornithological Committee (IOC).



Horsterwold met op voorgrond een van de vele plassen in de Stille kern met in de rand ontwikkeling van moerasandijvie (M. Geertsma 14-6-2019).

2. Beschrijving van het gebied

Het onderzoeksgebied (3571 ha) is een van de grootste aaneengesloten loofbossen van Nederland. Het ligt in het zuiden van de provincie Flevoland, ten zuidwesten van Zeewolde, waarbij het noorden begrensd wordt door de Hooge Vaart en het zuiden door de Nulderdijk tot aan de N301. Voor het veldwerk is het Horsterwold opgedeeld in drie deelgebieden; noordelijk van de N305 (1), tussen de N305 en de Spiekweg (2) en ten zuiden van de Spiekweg (3). Voor een totaal overzicht van het Horsterwold en de deelgebieden zie figuur 1. Er zijn enkele kleinere gebieden uitgesloten binnen het onderzoeksgebied. Hierbij ging het vooral om particuliere terreinen, een scoutingterrein, campingterreinen en een golfterrein.

De bodem van het Horsterwold bestaat voornamelijk uit zeelei met aan de zuidoost kant van de Spiekweg aanwezigheid van zandgrond in combinatie met zeelei. Het grootste gedeelte van het Horsterwold wordt gekenmerkt door populieropstanden met veel ondergroei van brandnetel en kleefkruid. Andere aanwezige loofboomsoorten zijn es, esdoorn, wilg, inlandse eik en beuk. In mindere mate komen ook opstanden voor met iep, linde, zoete kers, Corsicaanse en Oostenrijkse den en sitka- en fijnspar.

Deelgebied 1, tussen de Hooge Vaart en de N305-Gooiseweg, bestaat voor het grootste gedeelte uit opstanden van populier afgewisseld met opstanden van es, beuk en esdoorn. In dit deelgebied is het bos vrij jong. Er zijn opstanden die vrij dicht zijn, opstanden waar kort geleden dunningen hebben plaatsgevonden, maar ook veel plekken waar grootschalig esdoorn- of essenbos is gekapt. Tijdens het broedseizoen heeft er geen kap plaatsgevonden.

In dit deelgebied bevinden zich twee vakantieparken en is de dichtheid aan wegen en paden vrij hoog waardoor dit deelgebied het meest toegankelijke van de drie is. Dwars door het gebied van oost naar west loopt de Bosruiterweg. Aan de noordkant ligt de Hooge Vaart waar tamelijk brede rietoevers aanwezig zijn. Aan de zuidwestelijke kant loopt een hoogspanningslijn door het gebied. Sinds een aantal jaar zijn er in dit deel van het Horsterwold percelen verworven door Staatsbosbeheer en ingericht in het kader van Nieuwe Natuur. Deze percelen zijn niet mee genomen in deze basiskartering (zie figuur 1).



Waterpartij, populieren en uitlopende wilgen in het noordwestelijke deel van Horsterwold. R. Slaterus 03-04-2019

Het grootste deelgebied (2) met daarin de Stille Kern, geeft met de aanwezigheid van grotere waterpartijen van enkele hectaren omvang een heel ander landschapsbeeld. De grotere waterpartijen worden gezamenlijk de centrale slenk genoemd. Mede door begrazing met konikpaarden is hier een half open landschap ontstaan afgewisseld met struwelen van vlier en meidoorn, graslanden en kleinere bosjes van wilg. Het bostype in de Stille Kern bestaat voornamelijk uit essen en populieren met, zoals eerder beschreven, behoorlijke ondoordringbare begroeiing van ruigtevegetatie. In het oostelijke deel zijn er ook opstanden met inlandse eiken, esdoorn, af en toe beuk en her en der aanwezigheid van Spaanse aak in de randen. In het oostelijke deel zijn redelijk wat paden aanwezig, dit in tegenstelling tot het westelijke deel waar nauwelijks paden liggen en wat dus minder toegankelijk is. In het oosten ligt een groot golfterrein dat niet is meegenomen in deze kartering. Dat geldt ook voor een aantal particuliere terreinen dat bestaat uit enkele bosomringde waterplassen alsmede en een waterpompstation. Riet- en moerasvegetaties komen voornamelijk voor langs grotere waterpartijen in het westelijk deel en langs het grotere kanaal de Groenewoudsetocht van noord naar zuid dat dwars door het gebied loopt. Langs dit kanaal zijn dan ook op meerdere plekken laagtes of slenken gegraven waar moerasvegetatie zich heeft ontwikkeld.



Halfopen landschap in Stille Kern door o.a. begrazing van Konikpaarden. M. Geertsma 24-05-2019

Deelgebied 3 is een vrij versnipperd deelgebied. In het noordoosten is er een vrij aaneengesloten stuk bos, terwijl ten zuiden van het Nulderpad kleinere bospercelen verspreid liggen. Naast de dominerende loofbomen populier, es en beuk komen in dit deelgebied relatief veel opstanden voor met Corsicaanse en Oostenrijkse den en fijn- en sitkaspar. Deze opstanden hebben vaak een ondoordringbare begroeiing van braam. Door dit deelgebied lopen een aantal fietspaden, een mountainbikeroute en liggen er in totaal vier campings die uitgesloten zijn van deze broedvogelkartering. Aan het Nulderpad ligt Scoutinglandgoed Zeewolde wat een groot oppervlakte bestrijkt binnen het Horsterwold. Er lopen van oost naar west verschillende kleinere kanalen, met rietkragen, die in de loop van het seizoen veelal droog komen te staan. In het midden van deelgebied 3 langs het Nulderpad ligt een kleine waterpartij dat tot aan de Nulderdijk loopt, deze historische slenk wordt de Gelderse slenk genoemd.

In tegenstelling tot voorgaande broedvogelkartering in 2013 waarin de Gelderse slenk net was ingericht, is de Gelderse slenk tegenwoordig begroeid met jonge wilg, vlier en sleedoorn. In het zuidwestelijke gedeelte ligt het Nulderbroek. Dit moerasgebiedje bestaat voor een deel uit open water en overjarige

rietlanden. Aan de randen van het moerasgedeelte ontwikkelen zich op de hogere delen struwelen van wilg en vlier. De bossen aan de oost- en westkant bestaan voornamelijk uit wilg en populier. Ook zijn twee kleinere buitendijkse gebieden aan het Nuldernauw meegenomen, waarvan het meest noordelijke behoorlijk divers is aan loofbomen, doornstruiken en graslanden van zandgronden, terwijl het zuidelijke voornamelijk uit es en beuk bestond. De recreatieve functie van het zuidelijke terrein is duidelijk zichtbaar in de vorm van wandelpaden, honden uitlaatgebied en picknickvelden.



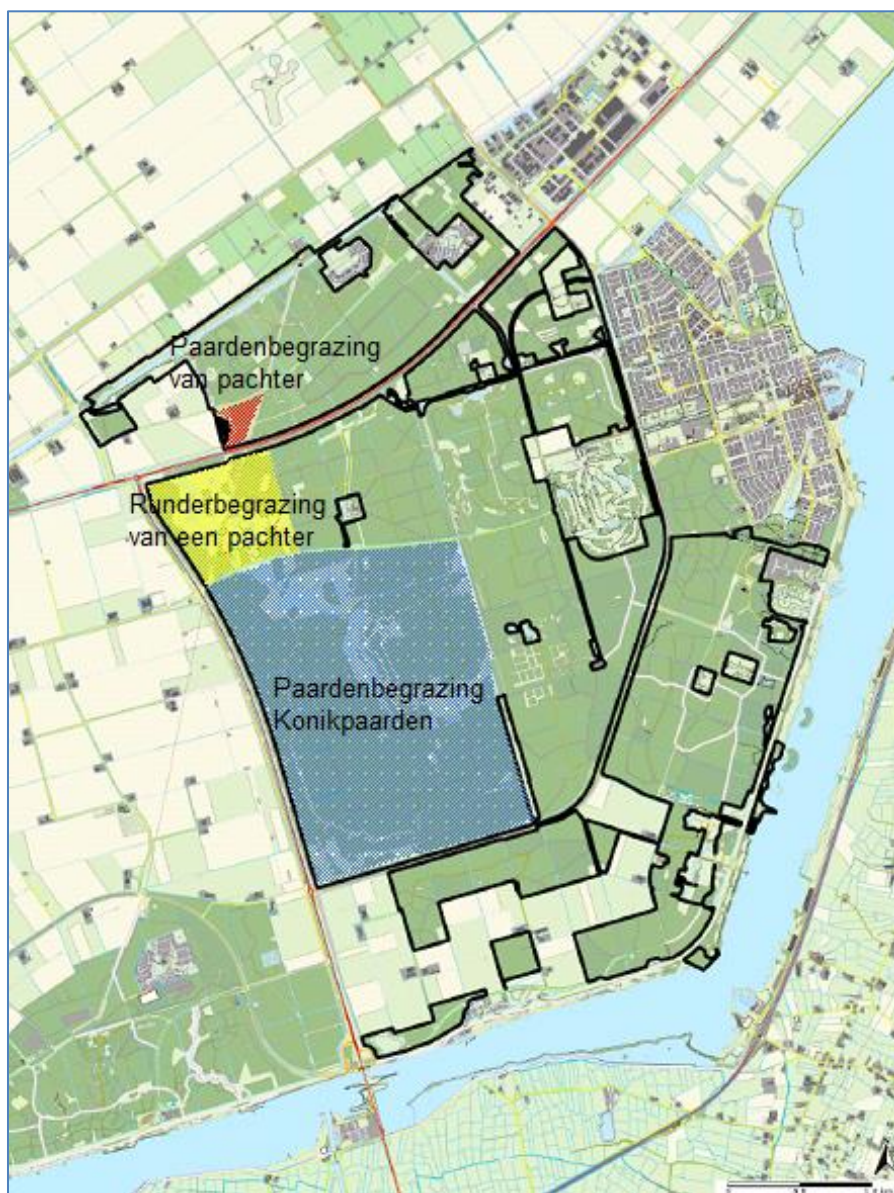
Figuur 1. Ligging van het karteringsgebied

Algemeen

Vanwege de voedselrijke bodem en de snelle groei van de bomen wordt het Horsterwold vrij intensief beheerd als productiebos, waardoor in 2019 ook een groot aantal opstanden van es (vanwege essentaksterfte) en populier tijdens de winter zijn gekapt. Tijdens de verschillende bezoeken is geen capaciteit geconstateerd. Wel is later in het seizoen een aantal keer waargenomen dat hout dat opgeslagen was werd afgevoerd. In combinatie met de snelle lichttoetreding en de rijke bodem ontstaat er in de loop van het seizoen op sommige plekken een ondoordringbare vegetatie van kleefkruid, brandnetel, jong struweel (vooral braam en meidoorn), jonge boomopslag/aanplant maar ook lokaal hoge dichtheden aan reuzenbereklaauw, wat karteren buiten de paden aanzienlijk bemoeilijkt.

Naast konikpaarden en runderen in een klein deel van de Stille Kern, zie figuur 2, komen er ook nog door het hele Horsterwold vrij veel damherten voor en is de dichtheid aan reeën op sommige plekken vrij hoog. Tijdens de rondes zijn er ook meerdere (boom)marters waargenomen en of de

sporen/ontlasting hiervan. De waarnemingen van zoogdieren zijn genoteerd en vastgelegd. Hieronder in figuur 2 zijn de verschillende begrazingseenheden weergegeven in het Horsterwold.



Figuur 2: Verschillende begrazingseenheden in het Horsterwold. Bron: K.Boxhoorn, Staatsbosbeheer.

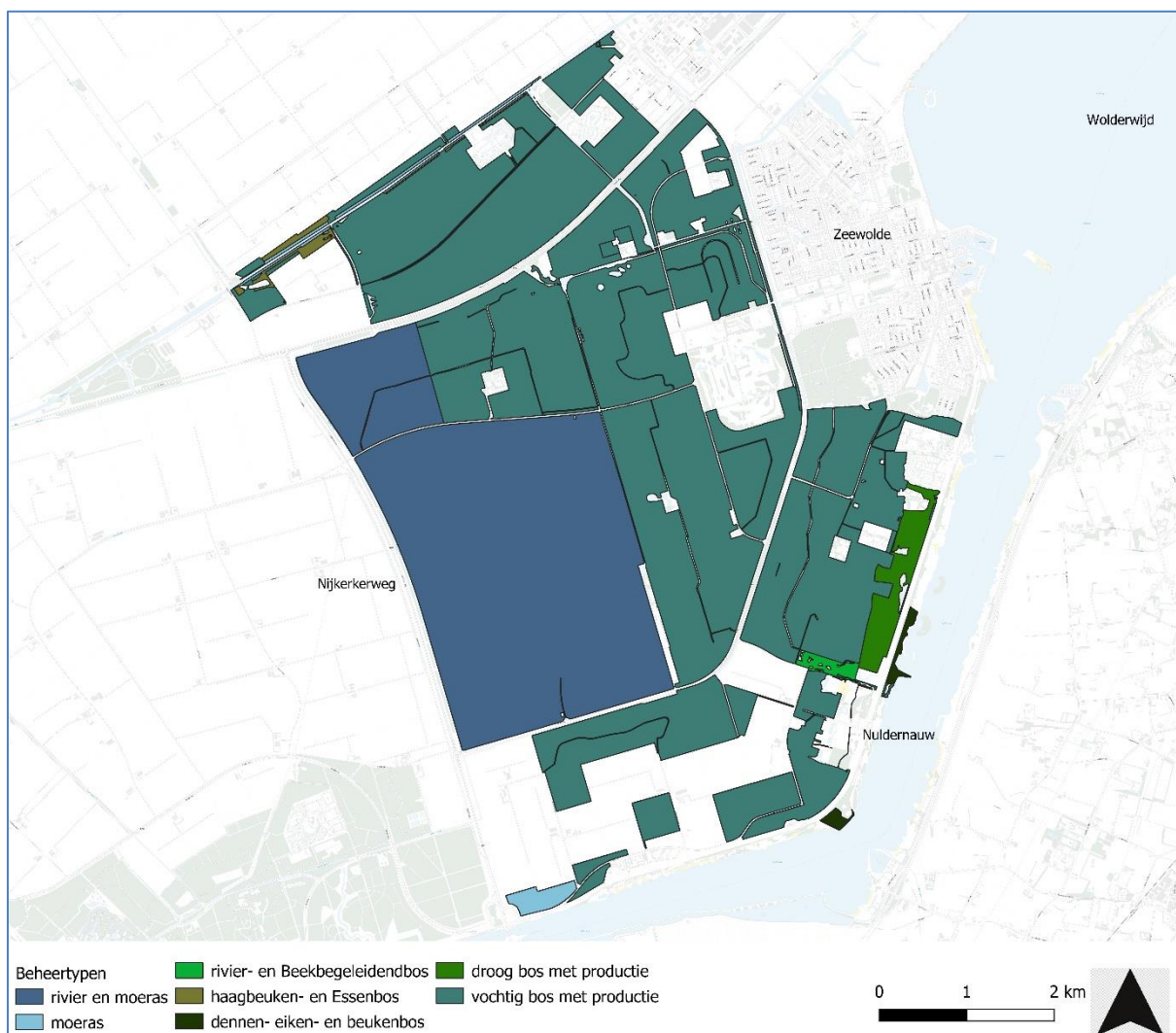
SNL doeltypen in Horsterwold

Figuur 3 geeft een overzicht van de toegekende SNL-pakketten in het Horsterwold. De 7 verschillende natuurdoeltypen worden hieronder verder beschreven.

- N01.03 Rivier en moeraslandschap – de totale oppervlakte van dit natuurdoeltype bedraagt 1072,27ha, dit type komt voor 31% voor in het Horsterwold. De Stille Kern bestaat voornamelijk uit dit natuurdoeltype waarbij het inzetten van begrazing leidt tot een van jaar tot jaar verschillend landschap. De centrale slenk vormt hierin de ader voor wat betreft het watertype Rivier.
- N05.01 Moeras – de totale oppervlakte van dit natuurdoeltype bedraagt 33,53ha en is met bijna 1% aanwezig in het Horsterwold. Het Nulderbroek bestaat als enig gebied uit dit natuurdoeltype gekenmerkt door rietvegetatie met een aantal waterpartijen.
- N14.01 Rivier/begeleidend bos – de totale oppervlakte van dit natuurdoeltype bedraagt 12,27ha totaal met een aandeel van 0,36%. De Gelderse Slenk bestaat voor het grootste gedeelte uit dit natuurdoeltype waarbij periodieke overstroming kenmerkend is.
- N14.03 Haagbeuken en essenbos – de totale oppervlakte van dit natuurdoeltype bedraagt 16,64ha totaal aandeel van 0,48%. Dit type komt in noordwesten voor langs de Hooge vaart

wordt gekenmerkt door rijke bossen op klei- of leemgronden en op bodems met periodiek hoge grondwaterstanden.

- N15.0s Dennen- Eiken en Beukenbos - de totale oppervlakte van dit natuurdoeltype bedraagt 11,01ha met een totaal aandeel van 0,32%. Dit zijn veelal bossen van droge en zandige bodems en liggen voornamelijk aan de buitenkant van de Nulderdijk.
- N16.03 Droog bos met productie – de totale oppervlakte van dit natuurdoeltype bedraagt 59,01 ha met een totaal aandeel van 1,71%. Dit bosstype is veelal aangeplant en komt voor op een voedselarme zandige tot lemige ondergrond en komt in het Horsterwold voornamelijk voor aan de westkant en binnenzijde van de Nulderdijk waar zandige grond aanwezig is.
- N16.04 Vochtig bos met productie - de totale oppervlakte van dit natuurdoeltype bedraagt 2242,83 ha en tevens het grootste aandeel 65%. Dit bosstype komt voor op matig nat tot matig droge, vrij voedselrijke kleiige tot zandige bodems



Figuur 3. Toegekende SNL-pakketten in het gekarteerde gebied.

3. Werkwijze

1.3. Methode & veldwerk

Dit broedvogelonderzoek is uitgevoerd op basis van de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project methode (Vergeer et al. 2016). De standaardlijst Staatsbosbeheer-lijst is gebruikt voor de verschillende vogelsoorten; de Gaai is als extra broedvogel hierin meegenomen op verzoek van Staatsbosbeheer.

In het hele gebied zijn vijf integrale telronden uitgevoerd die over het algemeen rond zonsopgang starten of eerder. Tijdens deze telronden wordt het gedrag van broedvogels geregistreerd zoals zang, balts, paarvorming of andere waarnemingen, waarbij goed gelet wordt op gelijktijdige waarnemingen (uitsluitende waarnemingen). Hieronder in tabel 1 volgt een overzicht van de tijdsinvestering in 2019.

Er zijn geen nachtronden uitgevoerd, maar bij meerdere bezoeken is er enkele uren voor zonsopgang gestart om nachtelijke activiteiten van o.a. uilen en Houtsnip waar te kunnen nemen.

Er is in totaal 443 uur en 52 minuten gespendeerd aan veldwerk, wat neerkomt op een onderzoekintensiteit van 7,5 min/ha.

Tabel 1. Bezoektijden aan het karteringsgebied in 2019.

Datum	Start	Eind	Ronde	Datum	Start	Eind	Ronde	Datum	Start	Eind	Ronde
21-mrt	06:22	10:29	1	18-apr	06:04	10:13	2	23-mei	06:59	11:25	4
22-mrt	06:49	13:29	1	19-apr	05:54	09:35	2	24-mei	05:18	12:57	4
23-mrt	06:22	13:20	1	30-apr	05:05	13:06	3	25-mei	05:22	13:14	4
24-mrt	06:22	13:05	1	1-mei	05:07	13:07	3	26-mei	05:26	13:33	4
25-mrt	06:38	13:28	1	1-mei	05:57	10:39	3	27-mei	05:30	12:35	4
26-mrt	06:38	13:07	1	3-mei	05:05	13:32	3	27-mei	06:07	10:37	4
26-mrt	06:57	10:58	1	4-mei	05:21	13:21	3	28-mei	04:26	14:23	4
27-mrt	06:27	11:15	1	5-mei	05:31	14:38	3	28-mei	05:24	09:31	4
27-mrt	06:50	14:57	1	6-mei	05:23	14:00	3	28-mei	05:59	08:47	5
28-mrt	05:52	11:25	1	7-mei	05:20	14:04	3	12-jun	04:03	12:01	5
28-mrt	07:07	15:20	1	7-mei	12:19	13:19	3	12-jun	05:11	12:10	5
3-apr	06:59	11:11	1	8-mei	05:11	10:15	3	13-jun	05:12	12:12	5
8-apr	06:27	14:49	2	8-mei	05:25	13:28	3	13-jun	05:55	11:02	5
9-apr	06:26	15:00	2	9-mei	05:43	14:47	3	14-jun	05:14	13:19	5
9-apr	06:59	11:17	2	10-mei	05:59	11:14	3	15-jun	10:42	13:45	5
10-apr	06:27	14:24	2	13-mei	05:57	09:30	3	16-jun	04:58	09:00	5
10-apr	06:33	13:54	2	14-mei	05:59	09:45	3	17-jun	05:26	11:26	5
11-apr	06:17	14:19	2	17-mei	04:44	10:48	4	19-jun	05:36	10:03	5
12-apr	06:31	14:35	2	21-mei	04:33	12:56	4	21-jun	04:55	12:21	5
13-apr	06:52	13:01	2	21-mei	05:17	12:47	4	21-jun	05:55	10:20	5
14-apr	06:12	13:50	2	22-mei	04:30	12:51	4	22-jun	04:28	12:18	5
15-apr	06:20	12:44	2	22-mei	05:05	12:10	4	25-jun	04:30	10:26	5
16-apr	06:25	13:45	2	23-mei	05:07	12:56	4	26-jun	04:41	08:29	5

Er is door vier tellers in het Horsterwold gekarteerd, te weten in deelgebied 1 door Roy Slaterus, deelgebied 2 is hoofdzakelijk geteld door Marten Geertsma (stukje noordelijk van Flediteweg en westelijk van pompstation door Roy Slaterus) en deelgebied 3 door Peter de Boer (eerste ronde) en Jelle Abma (overige rondes). Waar het kon is gebruik gemaakt van de fiets in combinatie met het lopen door bosopstanden, maar voornamelijk zijn de gebieden te voet bezocht.

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

Tijdens het veldwerk is gebruik gemaakt van een tablet en zijn de gegevens (waarnemingen incl broedcodes) per ronde ingevoerd in Avimap. De begintijd en eindtijd, datum en eventuele opmerkingen (bijzondere weersomstandigheden etc) worden per ronde bij aanvang ingevoerd. Als hier noemenswaardige of relevante bevindingen worden beschreven die de resultaten zouden kunnen beïnvloeden zal dit in paragraaf 3.4 Foutmarges worden beschreven. Tijdens het veldbezoek worden van

alle waarnemingen per soort de locatie, tijdstip en het gedrag van de vogel aan de hand van een broedcode digitaal genoteerd. Na afloop van ieder bezoek zijn deze gegevens naar de server van Sovon gestuurd en later zijn alle bezoeken die binnen een ronde zijn gedaan aan elkaar gekoppeld.

Uiteindelijk zijn alle waarnemingen automatisch geclusterd, waarbij gebruik is gemaakt van de criteria die licht afwijken van de standaard BMP-criteria door het kleiner aantal bezoeken. De automatische clustering gaat in veel gevallen goed, alleen moeten de uiteindelijke resultaten achteraf nog goed gecontroleerd worden. Er kunnen in het veld invoerfouten zijn gemaakt en of clusteringen die niet overeenkomen met de veldinterpretatie. Hiervoor is het kritisch doornemen van de kaarten en territoria essentieel.

3.3. Weers- en andere omstandigheden

Het weer speelt tijdens het inventariseren een belangrijke rol, voor zowel de teller als voor de vogelactiviteit. Slechtere weersomstandigheden kunnen leiden tot een lagere trefkans, hogere temperaturen later op de dag zorgen voor een afname in territoriaal gedrag bij vogels.

In onderstaande tabel 2 staat een samenvatting van de weersvariabelen volgens het KNMI in 2019 van maart tot juli.

De winter van 2018-2019 was vooral zacht en viel dan ook in de top 10 van zachtste winters sinds 1901. Bij de start van het veldseizoen in maart was het nog steeds erg zacht met relatief weinig neerslagdagen. April was ook erg zacht met af en toe een aantal koude dagen. Vanaf de tweede helft van april was het overwegend droog en zonnig. De vogelactiviteit was hierdoor optimaal in de vroege ochtenden. Vanaf mei werd het een stuk koeler, wel droog en zonnig, waardoor de ontwikkeling in het Horsterwold en de vogelactiviteit enigszins geremd werd. Juni was vooral in het begin een hele warme maand. Neerslag viel er wel maar vrij lokaal en vrij hevig. Aan het einde van het veldseizoen, eind juni, werd het weer wat koeler. Terugkijkend was het weer zeer goed om de veldbezoeken uit te voeren. Een enkele regenbui en een korte stop van een half uur waren meer uitzondering dan regel. Alle geplande dagen konden doorgang vinden en vanwege het zachte weertype tijdens het vroege voorjaar was de vogelactiviteit hoog. Ondanks de droge zomer van 2018, en een relatief droog 2019 zijn er in het Horsterwold geen opvallende veranderingen geconstateerd. Landelijk blijkt 2018 dan ook voor de zomereik en beuk een goed mastjaar te zijn geweest. De zachte winter en het zachte voorjaar van 2019 hebben landelijk, maar vooral in Friesland, geleid tot een piek in veldmuizen. Er zijn echter geen directe aanwijzingen voor hoog aantal veldmuizen in het Horsterwold geweest.

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren per maand en hoeveelheid neerslag) in de periode maart-juli 2019, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor (langjarig gemiddelde 1981-2010).

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2019	Ref	2019	Ref	2019	Ref
Maart	8,0	6,2	129	125	94	68
April	10,9	9,2	241	174	27	44
Mei	11,7	13,1	223	213	33	61
Juni	18,1	15,6	266	201	82	68
Juli	18,8	17,9	231	211	49	81

3.4. Foutenbronnen

Gezien de grootte van het gebied en de beperkte tijd die er te besteden was aan veldbezoeken is er tijdens veel ronden afgeweken van de standaard bezoekenorm van 1 uur voor en 2 uur na zonsopgang (binnen het BMP), ook het totaal aantal ronden (n=5) is beperkt. Hierdoor is niet het hele onderzoeksgebied binnen deze bezoekenorm gekarteerd en bestaat de kans dat soorten met een sterke zangpiek in de vroege ochtend later in de ochtend worden gemist en dus onderschat worden. Wel is getracht elke ronde verschillend te verdelen over het totaalgebied waardoor deze foutmarge wordt geminimaliseerd. Er zijn weinig verschillen in de manier van werken ten opzichte van de voorgaande grootschalige karteringen. De aantallen en de verspreiding van nachtvogels in het Horsterwold is onzeker vanwege het ontbreken van nachtronden. De nachtvogels zijn getracht mee te nemen in de meest vroege uren van alle ronden door 1 tot 1,5 uur voor zonsopgang te starten.

4. Resultaten

In totaal zijn er in het Horsterwold 58 soorten als broedvogel vastgesteld, waarbij de soorten Ekster, Fazant, Fitis, Heggenmus, Houtduif, Koolmees, Merel, Pimpelmees, Roodborst, Stadsduif, Tjiftjaf, Vink en Winterkoning buiten beschouwing zijn gelaten. Conform de Rode Lijst uit 2017 zijn er 10 soorten die als broedvogel in het Horsterwold voorkomen: Zomertortel, Koekoek, Wielewaal, Raaf, Matkop, Spotvogel, Grote Lijster, Grauwe Vliegenvanger, Nachtegaal en Kneu. Hiervan hebben vijf de status kwetsbaar en vijf de status gevoelig. In tabel 3 hieronder ziet u een overzicht van de aanwezige broedvogels en de status.

Tabel 3. Broedvogels van het Horsterwold. De Rode lijststatus (Van Kleunen et al. 2017) is opgenomen in de kolom RL. (EB = Ernstig bedreigd, BE = Bedreigd, KW=Kwetsbaar, GE=Gevoelig).

Soort	N	N/100ha	RL	Soort	N	N/100ha	RL
Grote Canadese Gans	8	0,2		Matkop	126	3,5	GE
Grauwe Gans	114	3,2		Staartmees	76	2,1	
Knobbelzwaan	8	0,2		Kleine Karekiet	156	4,4	
Nijlgans	5	0,1		Bosrietzanger	164	4,6	
Krakeend	50	1,4		Spotvogel	22	0,6	GE
Wilde Eend	82	2,3		Sprinkhaanzanger	13	0,4	
Tafeleend	1	0,0		Zwartkop	2109	59,1	
Kuifeend	47	1,3		Tuinfluitier	453	12,7	
Dodaars	23	0,6		Grasmus	395	11,1	
Fuut	7	0,2		Goudhaan	82	2,3	
Wespendief	1	0,0		Boomklever	161	4,5	
Sperwer	3	0,1		Boomkruiper	311	8,7	
Havik	1	0,0		Spreeuw	30	0,8	
Buizerd	38	1,1		Zanglijster	690	19,3	
Waterhoen	5	0,1		Grote Lijster	12	0,3	KW
Meerkoet	96	2,7		Grauwe Vliegenvanger	16	0,4	GE
Kleine Plevier	2	0,1		Blauwborst	3	0,1	
Houtsnip	2	0,1		Nachtegaal	19	0,5	KW
Holenduif	19	0,5		Gekraagde Roodstaart	5	0,1	
Zomertortel	16	0,4	KW	Roodborsttapuit	5	0,1	
Koekoek	56	1,6	KW	Witte Kwikstaart	27	0,8	
IJsvogel	3	0,1		Boompieper	62	1,7	
Kleine Bonte Specht	5	0,1		Appelvink	294	8,2	
Grote Bonte Specht	278	7,8		Goudvink	29	0,8	
Groene Specht	1	0,0		Groenling	85	2,4	
Wielewaal	65	1,8	KW	Kneu	17	0,5	GE
Gaai	167	4,7		Putter	97	2,7	
Zwarte Kraai	31	0,9		Sijs	1	0,0	
Raaf	2	0,1	GE	Rietgors	21	0,6	

4.1. SNL-pakketten

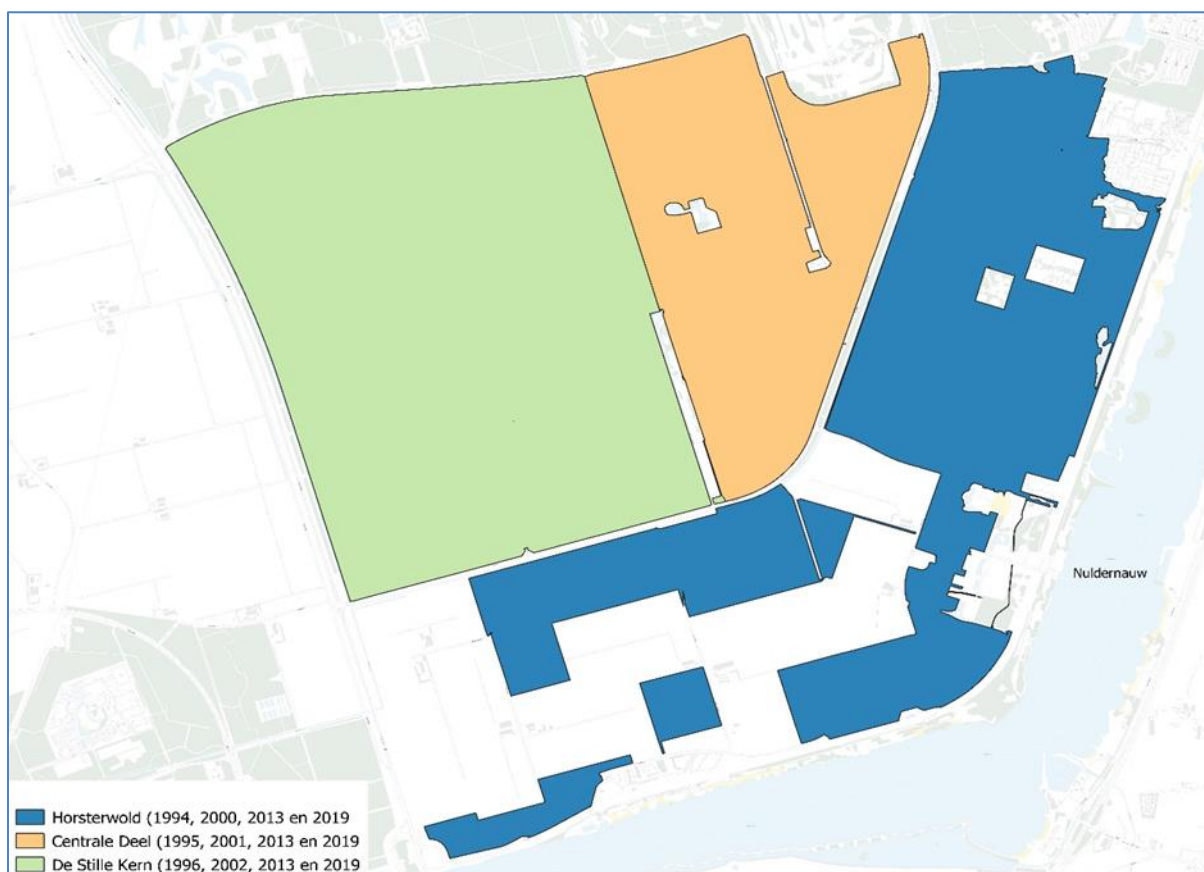
Figuur 3 geeft een overzicht van de toegekende SNL-pakketten en in tabel 4 op pagina 12 staan de kwalificerende vogelsoorten voor de aanwezige SNL-pakketten. Er komen in totaal in het Horsterwold zeven SNL-natuurdoeltypen voor waarvan vijf verschillende bostypen en twee moerastypen. Van de in totaal 59 kwalificerende soorten kwamen er in het Horsterwold in 2019, 21 kwalificerende broedvogelsoorten voor. Kleine Plevier, Kleine Bonte Specht, Grote Bonte Specht, Groene Specht, Wielewaal, Matkop, Bosrietzanger, Spotvogel, Sprinkhaanzanger, Grasmus, Boomklever, Boomkruiper, Grauwe Vliegenvanger, Blauwborst, Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart, Roodborsttapuit, Appelvink, Kneu, Putter en Sijs. Voor een aantal soorten zal het totaal aantal in tabel 4 niet overeenkomen met de totaal aantallen in tabel 3. Dit heeft voornamelijk te maken dat de resterende territoria in SNL doeltypen voorkomen maar waarbij de soort niet kwalificeert. Bij de Grote Bonte Specht liggen 14 territoria in de SNL doeltypen; N05.01, N14.01, N14.03, N15.02 en N16.03 maar hiervoor kwalificeert de soort niet.

Tabel 4. In het gebied voorkomende SNL-typen met kwalificerende vogelsoorten. - = geen kwalificerende soort voor dit type. Pakketten waarvoor geen kwalificerende vogelsoorten zijn aangewezen, zijn niet in de tabel opgenomen.

SNL-type	N01.03	N05.01	N14.01	N14.03	N15.02	N16.03	N16.04
Omschrijving	rivier en moeras	moeras	rivier - beekbegeleid bos	haagbeuken- en essenbos	dennen- eiken- en beukenbos	droog bos met productie	vochtig bos met productie
Oppervlakte (ha)	1072.27	33.53	12.27	16.64	11.01	59.01	2242.83
Zomertaling	0	-	-	-	-	-	-
Slobeend	0	-	-	-	-	-	-
Patrijs	0	-	-	-	-	-	-
Lepelaar	0	0	-	-	-	-	-
Roerdomp	0	0	-	-	-	-	-
Woudaap	0	0	-	-	-	-	-
Kwak	0	0	0	-	-	-	-
Purperreiger	0	0	-	-	-	-	-
Grote Zilverreiger	0	0	-	-	-	-	-
Wespendief	-	-	-	-	0	0	-
Bruine Kiekendief	0	0	-	-	-	-	-
Blauwe Kiekendief	0	0	-	-	-	-	-
Waterral	0	0	-	-	-	-	-
Kwartelkoning	0	-	-	-	-	-	-
Klein Waterhoen	0	0	-	-	-	-	-
Kleinst Waterhoen	0	0	-	-	-	-	-
Porseleinhoen	0	0	-	-	-	-	-
Kluut	0	-	-	-	-	-	-
Kleine Plevier	2	-	-	-	-	-	-
Grutto	0	-	-	-	-	-	-
Kemphaan	0	-	-	-	-	-	-
Watersnip	0	-	-	-	-	-	-
Tureluur	0	-	-	-	-	-	-
Middelste Bonte Specht	-	-	-	0	0	0	0
Kleine Bonte Specht	3	-	0	0	0	1	1
Grote Bonte Specht	79	-	-	-	-	-	185
Zwarte Specht	-	-	-	0	0	0	0
Groene Specht	-	-	-	0	0	0	1
Grauwe Klauwier	0	-	-	-	-	-	-
Wielewaal	20	-	0	0	0	0	45
Raaf	-	-	-	-	0	0	-
Matkop	51	-	-	-	-	-	71
Buidelmees	0	0	-	-	-	-	-
Baardman	0	0	-	-	-	-	-
Boomleeuwerik	-	-	-	0	0	0	-
Fluiter	-	-	-	0	0	0	0
Grote Karekiet	0	0	-	-	-	-	-
Rietzanger	0	0	-	-	-	-	-
Bosrietzanger	60	-	-	-	-	-	-
Spotvogel	14	-	-	-	-	-	-
Sprinkhaanzanger	6	0	-	-	-	-	-
Snor	0	0	-	-	-	-	-
Grasmus	206	-	-	-	-	-	-
Vuurgoudhaan	-	-	-	-	0	0	0
Boomklever	-	-	-	0	1	6	110
Boomkruiper	80	-	-	-	-	-	221
Grauwe Vliegenvanger	6	-	-	-	-	-	-
Blauwborst	2	0	0	-	-	-	0
Nachtegaal	5	-	2	1	-	-	7
Gekraagde Roodstaart	3	-	-	-	-	-	-
Paapje	0	-	-	-	-	-	-
Roodborsttapuit	3	-	-	-	-	-	-
Gele Kwikstaart	0	-	-	-	-	-	-
Graspieper	0	-	-	-	-	-	-
Keep	-	-	-	-	0	0	0
Appelvink	75	-	1	1	3	6	207
Kneu	10	-	-	-	-	-	-
Putter	30	-	-	-	-	-	-
Sijs	-	-	-	-	0	0	1
Geelgors	0	-	-	-	0	0	-

4.1. Vergelijking met eerdere karteringen

Het Horsterwold is al vaker gekarteerd. In de periode 1994-1996 door Rob Bijlsma (Bijlsma 1994, 1996 en 1997) en in de periode 2000-2002 door Willem van Manen, Symen Deuzeman en Peter de Boer (van Manen 2001 en De Boer 2003) en in 2013 door Peter de Boer en Symen Deuzeman (Deuzeman S. & de Boer P. 2013). De begrenzing van het onderzoeksgebied van 2019 was beduidend groter dan bij de voorgaande karteringen. Om een goede vergelijking te maken is uitgegaan van de begrenzing zoals die in 2013 ook is vergeleken. Voor een overzicht van het vergelijkingsgebied zie figuur 4 op pagina 18. De karteringsmethode die in voorgaande periode is gebruikt is vergelijkbaar met die van 2019 alleen moet rekening worden gehouden dat het gaat om andere en meerdere waarnemers.



Figuur 4. Delen van het Horsterwold die in verschillende jaren zijn gekarteerd.

Soortenrijkdom

Uitgaande van de periode 2013 en 2019 zijn er een aantal soorten verdwenen uit het Horsterwold. In totaal gaat het om 11 soorten die in 2019 niet meer werden vastgesteld ten opzichte van kartering van 2013. Te weten: Blauwe Reiger, Bonte Vliegenvanger, Bruine Kiekendief, Fluitier, Kruisbek, Rietzanger, Slobeend, Vuurgoudhaan, Waterral, Zomertaling en Zwarte Mees. Daarnaast zijn er nog twee soorten die vanwege het uitsluiten van particuliere terreinen in 2019 niet meer als broedvogel zijn waargenomen; Boerenzwaluw en Huismus. Wel is er in 2019 een nieuwe broedvogel vastgesteld voor het Horsterwold, namelijk de Groene Specht.

Tijdens de kartering van 2013 zijn ook twee kunstmatig aangelegde eilanden op broedvogels onderzocht, De Otter en De Hinde. Hier hebben in 2013 verschillende pioniersoorten gebroed zoals Bergeend, Bontbekplevier, Brandgans, Kievit, Kluut, Kokmeeuw, Scholekster, Stormmeeuw, Tureluur, Visdief en Zwartkopmeeuw. Deze eilanden zijn in 2019 niet onderzocht (vandaar de afwezigheid), maar de vraag is wel of deze soorten nog aanwezig zijn omdat de vegetatie op de eilanden zich in de loop van de jaren verder hebben ontwikkeld en daardoor de geschiktheid voor deze broedvogels mogelijk is afgenomen.

In vergelijking met eerdere kartering van 2000-2002 zijn er in totaal 22 soorten verdwenen. Soorten als Bergeend, Wintertaling, Geoorde Fuut, Kwartelkoning, Ransuil, Krekelzanger, Snor en Paapje zijn vanaf 2002 niet meer vastgesteld in het Horsterwold. Deels ging het hier om slechts incidentele, zeer zeldzame broedvogels of een verandering in karteringsmethodiek.

Tabel 5. Aantallen broedvogels binnen het vergelijkingsgebied zoals afgebeeld in figuur 4. 0 = wel geteld geen territoria, Ng = Niet geteld. 1995= samenvoeging 1994, 1995 en 1996, 2001= 2000, 2001 en 2002.

Soort	1995	2001	2013	2019	Soort	1995	2001	2013	2019
Grote Canadese Gans	0	0	0	1	Raaf	0	1	0	1
Grauwe Gans	0	8	26	90	Zwarte Mees	2	1	4	0
Knobbelzwaan	0	3	3	6	Matkop	ng	78	113	87
Nijlgans	0	1	2	3	Veldleeuwerik	ng	27	0	0
Bergeend	0	1	0	0	Staartmees	41	38	70	45
Zomertaling	0	1	1	0	Fluiter	0	1	2	0
Slobeend	0	3	5	0	Rietzanger	0	0	4	0
Krakeend	3	14	41	26	Kleine Karekiet	165	54	124	52
Wilde Eend	ng	ng	35	36	Bosrietzanger	194	208	137	54
Wintertaling	0	2	0	0	Spotvogel	13	11	16	18
Tafeleend	0	0	0	1	Sprinkhaanzanger	18	54	15	4
Kuifeend	8	15	31	20	Krekelzanger	1	1	0	0
Fazant	0	0	3	0	Snor	2	0	0	0
Dodaars	1	17	15	13	Zwartkop	ng	ng	846	1414
Fuut	0	2	1	2	Tuinfluiter	ng	ng	300	298
Geoorde Fuut	0	3	0	0	Braamsluiper	5	0	6	0
Blauwe Reiger	0	0	1	0	Grasmus	99	309	150	243
Wespendief	2	0	1	1	Vuurgoudhaan	5	2	1	0
Sperwer	4	8	6	2	Goudhaan	38	72	52	72
Havik	5	6	5	1	Boomklever	0	0	67	111
Bruine Kiekendief	1	0	1	0	Boomkruiper	17	36	141	210
Buizerd	12	35	38	23	Spreeuw	0	30	24	23
Waterral	1	2	5	0	Zanglijster	ng	ng	501	501
Kwartelkoning	0	1	0	0	Grote Lijster	46	6	10	7
Waterhoen	1	4	11	1	Grauwe Vliegenvanger	12	6	36	9
Meerkoet	13	24	31	48	Blauwborst	6	31	5	2
Kievit	0	7	0	0	Nachtegaal	13	29	9	12
Kleine Plevier	0	0	1	2	Bonte Vliegenvanger	1	0	2	0
Houtsnip	36	29	4	2	Gekraagde Roodstaart	0	10	2	5
Tureluur	0	1	0	0	Paapje	0	1	0	0
Holenduif	0	1	2	9	Roodborsttapuit	0	0	1	0
Zomertortel	97	47	24	12	Witte Kwikstaart	0	0	4	17
Koekoek	43	25	25	30	Boompieper	61	140	46	41
Ransuil	4	2	0	0	Appelvink	156	128	229	202
Ijsvogel	0	0	0	2	Goudvink	1	1	26	24
Kleine Bonte Specht	0	0	7	5	Groenling	52	63	76	53
Grote Bonte Specht	25	54	121	178	Kneu	0	72	23	7
Groene Specht	0	0	0	1	Kruisbek	0	1	1	0
Wielewaal	42	24	37	34	Putter	0	32	57	44
Gaai	ng	ng	99	107	Sijs	0	2	1	1
Ekster	1	1	4	ng	Rietgors	3	24	13	13
Zwarte Kraai	6	10	18	16					

Watervogels en rietvogels

Een aantal ganzensoorten doet het de afgelopen jaren goed in het Horsterwold. Grauwe Gans, Nijlgans en Grote Canadese gans zijn in aantallen toegenomen, dit conform de landelijke trend. Ook watervogels als Knobbelzwaan, Fuut en Meerkoet laten een positieve ontwikkeling zien. Nieuwe soort binnen het vergelijkingsgebied is de Tafeleend als broedvogel in de Stille Kern. In 2013 is deze als broedvogel buitendijks in het Nuldernauw wel vastgesteld. Opvallend is wel de afname van een aantal eenden-, futen- en rallensoorten. Krakeend doet het landelijk erg goed, alleen laat het Horsterwold opmerkelijk genoeg een afname van 6% per jaar zien over de afgelopen zes jaren. Zomertaling, Slobeend, Kuifeend (-6% p/j), Dodaars (-2% p/j), Waterral en Waterhoen laten ook deze afname zien. Oorzaak kan liggen in het feit dat het areaal geschikt broedbiotoop de afgelopen jaren is afgenomen. Door aanwezigheid van jaarrond begrazing met paarden in oever- en moeraszone in de Stille Kern kan de vegetatie in de loop

van de jaren opener en graziger van karakter zijn geworden. Dichte vegetatie met riet is hierdoor waarschijnlijk sterk afgenomen.

Ook de Blauwborst, Kleine Karekiet en de Bosrietzanger laten de afgelopen 6 jaar een groot verval zien, allen met ca. 10% per jaar. In vergelijking met de afgelopen 20 jaar laten deze soorten ook een afname zien en kan te maken hebben met het afnemen van geschikt broedbiotoop. Ook heeft de Gelderse slenk zich na inrichtingsmaatregelen ontwikkeld van net gegraven moeras naar het huidige beeld van dichtgegroeide wilgenstuweel en vlier. Het broedbiotoop voor water- en moerasvogels is hierdoor minder geschikt geworden.

Veel soorten van oever- en rietvegetaties zijn de afgelopen jaren sterk afgenomen. Jaarrond begrazing met paarden is hier waarschijnlijk debet aan. Tijdens de winter worden oever- en rietvegetaties door grazers betreden en in het vroege voorjaar ook begraasd. Ter bescherming van de water- en rietvogels, zou kunnen worden nagedacht over een andere vorm van begrazing. Er wordt op twee kleinere locaties geëxperimenteerd waarbij runderen en paarden van pachters worden ingezet. Of dit jaarrond begrazing is, is niet bekend. Maar gedacht zou kunnen worden om op deze locaties te monitoren of seizoensbegrazing van de zomer tot nazomer wellicht een gunstiger effect heeft op de oever- en rietvegetaties en daarmee de water- en moerasvogels.



Houtoogst in het Horsterwold (16 april 2019, Marten Geertsema).

Roofvogels, Raaf en uilen

De roofvogels van het Horsterwold laten een wisselend, maar over het algemeen negatief beeld zien. De Bruine Kiekendief die in 2013 nog in Nulderbroek aanwezig was wordt in 2019 niet meer waargenomen. Het meest opvallende is toch wel de afname van Havik en Sperwer. Landelijk laat de Havik vanaf 2007 een lichte afname zien op voornamelijk zandgronden maar ook in de provincie Flevoland. Westelijk Nederland laat wel een toename zien. Oorzaak voor deze afname is mogelijk het verminderde aanbod aan prooidieren in bos, maar ook in open omliggende gebieden. Ook laat de Sperwer een afname zien vanaf 2000-2002. De afname van Sperwer kan te maken hebben met hoge dichtheid aan boomruiter in het Horsterwold, of mogelijk is geschikt broedbiotoop in de vorm van sparrenopstanden afgenomen. Maar ook voor de Sperwer kunnen veranderingen in voedselaanbod een rol spelen. Opmerkelijk genoeg laat ook de Buizerd in het vergelijkingsplot een achteruitgang zien.

De Wespendif is gelukkig de afgelopen jaren stabiel gebleven, al gaat het hier om zeer kleine aantallen. De Raaf neemt, zowel landelijk als in het Horsterwold toe. Er is al een aantal jaar een vast territorium aanwezig in het noordelijk deel van het Horsterwold in een hoogspanningsmast. Maar nu lijkt het er op dat er zich een tweede territorium heeft gevestigd in de Stille Kern. Dit nest is alleen niet gevonden; er is wel naar gezocht (med. K. Boxhoorn).

Om de rust en de ruimte te bieden in het Horsterwold aan de roofvogels, is het aan te bevelen dat er geen kap meer wordt uitgevoerd vanaf februari. Ook horsten zullen tijdens kapperperiode duidelijk moeten worden gemarkeerd en ook rond de aanwezige horsten is het raadzaam om bomen te laten staan. Ook zullen roofvogels er bij gebaat zijn als oudere bomen, in het bijzonder populier, voldoende aanwezig zijn in het Horsterwold. Door de omvorming van populieropstanden naar duurzamere houtsoorten kan er tijdelijk een tekort aan geschikte nestbomen ontstaan.

Holenbroeders

Een aantal typische holenbroeders voor loofbos laat een duidelijke toename zien. Vooral de Boomklever (10% p/j) is de afgelopen 20 jaar sterk toegenomen. Ook de Grote Bonte Specht (7% p/j), Holenduif (23% p/j) en de Gekraagde Roodstaart laten over de afgelopen zes jaren een toename zien. De Grauwe Vliegenvanger, Spreeuw en de Kleine Bonte Specht laten helaas een lichte afname zien in aantal. De afgelopen 20 jaar laat de Grauwe Vliegenvanger in het Horsterwold echter een lichte toename zien. Dit verschil wordt veroorzaakt door het hoge aantal in 2013, oorzaak van dit hoge aantal is niet geheel duidelijk. Door het ouder worden van het bos en wellicht ook de aanwezigheid van essentaksterfte is het aantal dode bomen en daarmee ook de mogelijkheden om te foerageren en aanbod aan broedgelegenheid toegenomen. Vooral populier en wilg zijn voor holenbroeders van groot belang. Door essentaksterfte en door het omvormen van populierenopstanden naar duurzamere houtsoorten bestaat er in de toekomst wel de kans dat holenbroeders extra aandacht nodig hebben en dat het laten staan van grotere populieren essentieel zal zijn. Een positieve ontwikkeling in het Horsterwold is de vestiging van de Groene Specht. Of dit een succesvol broedgeval is geweest, is niet onderzocht. Maar hopelijk is er voldoende voedsel en genoeg broedgelegenheid om zich wellicht blijvend te vestigen.



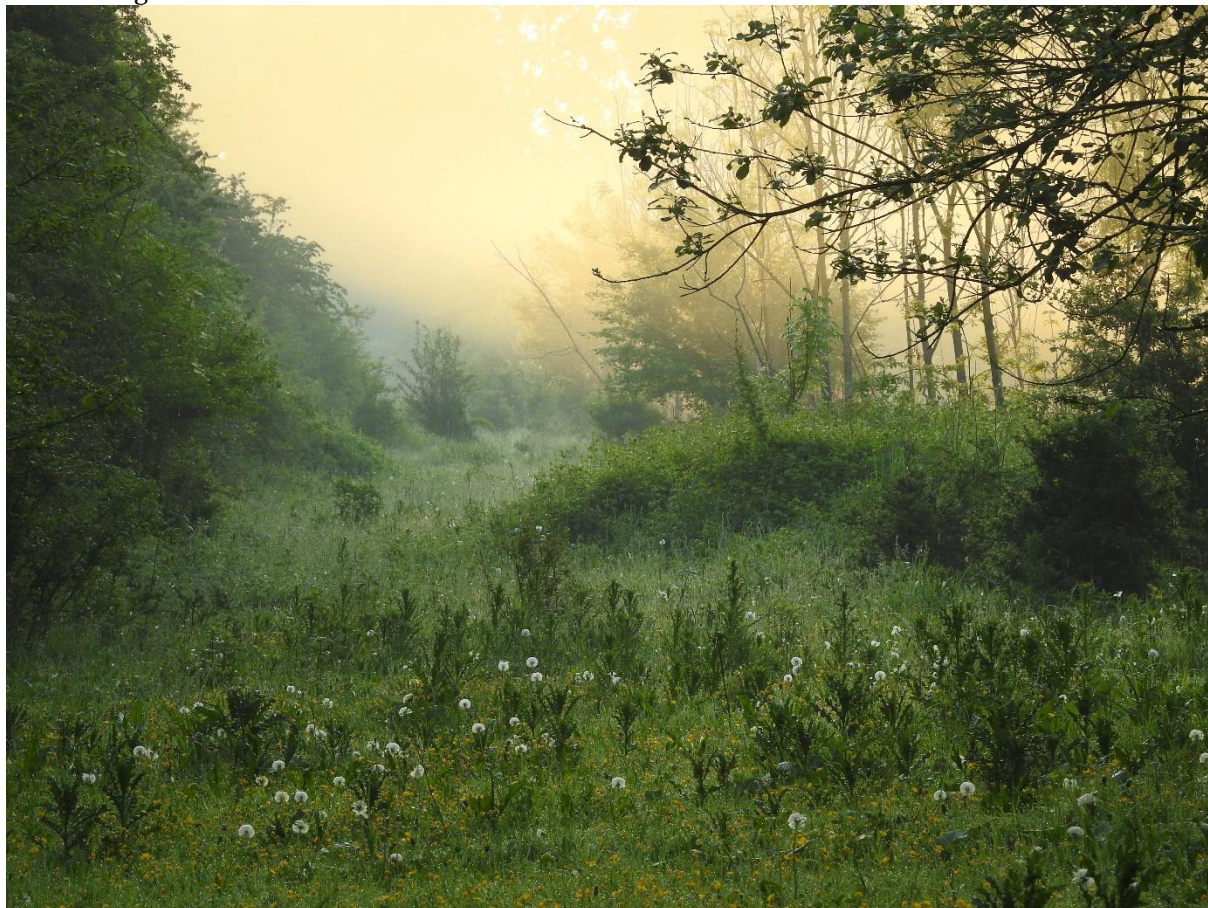
Het vele dode hout in het Horsterwold is gunstig voor holenbroeders (13 april 2019, Marten Geertsema).

Soorten van vochtige loofbossen met bosranden en struiklaag

Opmerkelijk genoeg laat maar een aantal soorten van vochtige loofbossen een lichte toename zien. Uitschieter is de Zwartkop met een toename van 11% per jaar de afgelopen zes jaar, maar ook de Gaai en Spotvogel laten een lichte toename zien. De meeste soorten blijven stabiel of laten een lichte afname zien de afgelopen 6 jaar. Soorten als Wielewaal (1% p/j), Matkop (4% p/j), Appelvink (2% p/j), Groenling (5% p/j) en Putter (4% p/j) laten een lichte afname zien. De Tuinfluiter en Zanglijster zijn de afgelopen zes jaar stabiel gebleven. De Kneu laat als enige een vrij sterke afname zien de afgelopen zes jaar (12% p/j) maar ook de afgelopen 12 jaar. (23% p/j).

Opmerkelijk genoeg laat de Wielewaal geen sterke achteruitgang zien in het Horsterwold terwijl de landelijke trend voor de Wielewaal een afname laat zien van 25% vanaf 1990 tot 2015.

Oorzaak voor zowel de afname van Grote Lijster als wel voor de Wielewaal heeft mogelijk te maken met het droger worden van zowel het bos als het landbouwgebied wat rond het Horsterwold ligt. Nader onderzoek naar grondwaterstanden tijdens zomerperiodes in de afgelopen 20 jaar kan misschien licht werpen op deze theorie. Ook voor deze soorten kunnen veranderingen in overwinteringsgebieden of de jacht oorzaak voor de achteruitgang zijn. Dichtheden van Appelvinken in het Horsterwold zijn hoog t.o.v. de rest van Nederland. Over de afgelopen twintig jaar gezien neemt de Appelvink nog steeds licht toe, alleen de afgelopen zes jaar is er een lichte afname te zien. Voor het behoud van zowel de Appelvink als Matkop, Groenling en Putter is beheer en ontwikkeling van boszomen en bosranden essentieel. Voldoende brede bosranden die zich gedurende een aantal jaren kunnen ontwikkelen zou tot aanbeveling strekken.



De vele struwelen in het gebied bieden prima voorwaarden voor veel broedvogels (23 mei 2019 Marten Geertsema).

Soorten van naaldbos

Het areaal naaldbos beperkt zich in het Horsterwold tot ongeveer 60 ha. De meeste opstanden van dennen en sparren liggen in het zuidoostelijke deel van het Horsterwold. In sommige sparrenopstanden is er door hevige storm de afgelopen jaren een aantal grote natuurlijke gaten ontstaan, waarbij sparren als mikado over elkaar heen liggen.

Er zijn een aantal soorten die profiteren van naaldhoutopstanden zoals Sperwer, Goudvink, Goudhaan en Sijs. Maar ook sommige soorten die gebonden zijn aan loofhoutbossen doen het goed in de

naaldhoutopstanden zoals Appelvink en Groenling. Terwijl in 2013 de Zomertortel nog werd beschreven als soort voor naaldbos, zien we dat de Zomertortel in 2019 geen territorium in naaldbossen bezet. Zoals al eerder beschreven laat de Sperwer een afname zien. Maar ook de Groenling laat, alhoewel deze niet geheel gebonden is aan naaldhout, een afname zien van ongeveer 5% per jaar over de afgelopen zes jaren. Voor de Groenling kan de afname te wijten zijn aan Het Geel - een parasitaire luchtwegaandoening die tegenwoordig veelvuldig bij Groenlingen in Nederland wordt vastgesteld en bijvoorbeeld in Groot-Brittannië recent voor een populatieafname heeft gezorgd. Van Zwarte Mees, Vuurgoudhaan en Kruisbek worden tijdens deze kartering geen territoria vastgesteld. Vuurgoudhaan en Kruisbek worden wel allebei tweemaal waargenomen. Beide soorten waren in 2013 met maar één territorium aanwezig, terwijl Zwarte Mees met vier territoria in 2013 aanwezig was. Voor zowel Kruisbek als Zwarte Mees kunnen jaarinvloeden een oorzaak zijn voor de afwezigheid.

Zowel de Goudvink als de Sijs zijn over de afgelopen zes jaren nagenoeg op hetzelfde niveau gebleven, terwijl de Goudhaan een toename van 6% laat zien over de afgelopen zes jaar en een lichte toename van afgelopen twintig jaar. De Goudvink laat overigens over de afgelopen twintig jaar wel een toename van 6% zien. Gezien het feit dat het areaal aan naaldhoutopstanden beperkt is en dat door windworp wellicht een grotere afname zal ontstaan is het aan te bevelen om, waar het kan te kijken of er in de toekomst nieuwe naaldhoutopstanden aangeplant kunnen worden. Ook is het verstandig om de effecten van windworp te monitoren. Als het tegen zit kunnen dergelijke sparrenopstanden steeds verder afnemen. Er ontstaan wel plekken voor natuurlijke verjonging van spar of den.

In de rest van Nederland is te zien dat veel sparrenopstanden door droogte tijdens zomers, nagenoeg dood gaan. Dit is waarschijnlijk niet te verwachten in het Horsterwold hoewel dit wel effect kan hebben op de naaldhoutsoorten in de toekomst.

Soorten van half open landschap

Dit type landschap is voortdurend in ontwikkeling door waterstand verhoging tijdens de winter maar ook door de aanwezigheid van grote grazers. Ook de vogelsoorten en de aantallen die hier voorkomen zijn veranderlijk. Soorten van dit type landschap die het de afgelopen zes jaar goed gedaan hebben zijn onder andere Grasmus, Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart, Koekoek, maar ook de Roodborsttapuit. Bij de laatste soort is dit niet terug te zien voor het vergelijkingsgebied (tabel 4), maar het totaal aantal in het gehele Horsterwold is wel toegenomen. Opvallend is wel de toename van Koekoek wetende dat de waarschijnlijke waardvogels Kleine Karekiet en Bosrietzanger zijn afgenomen. Een mogelijke waardvogel in het Horsterwold zou ook wel eens de Grasmus kunnen zijn, die na een dip in 2013 weer bijna op het aantal van 2000-2002 zit.

Een typische soort van het half open landschap is de Zomertortel. In heel Nederland gaat het slecht met de Zomertortel. Ook in het Horsterwold laat de Zomertortel een afname zien van in totaal 8% per jaar. Wel is het zo dat de meeste Zomertortels in de Stille Kern voorkomen en dat de grootste afname in de bosgebieden is in plaats van het begrazingsgebied. Maar voor deze soort, en ook voor andere kritische soorten als de Grauwe Klauwier en Wielewaal, zou in de toekomst extra aandacht nodig moeten zijn aangezien het Horsterwold een van de laatste plekken in Nederland is waar de Zomertortel voorkomt. De Wielewaal, meer een soort van vochtige loofbossen, Fluitier, Braamsluiper, Boompieper, Grauwe Vliegenvanger en Bonte Vliegenvanger laten ook een afname zien de afgelopen jaren.

4.2. Soortbesprekingen

Er zal kort ingegaan worden op de aantalsontwikkeling en verspreiding van een aantal kenmerkende soorten. In de bijlage zijn de territoriumkaarten van alle soorten opgenomen.

Grote Canadese Gans, n=8

Het aantal Grote Canadese Ganzen is de afgelopen zes jaar toegenomen. De meeste territoria liggen langs de Hoge Vaart aan de noordkant van het Horsterwold. In de Stille Kern en langs de Nijkerkertocht worden ook territoria waargenomen, terwijl dit in 2013 nog niet het geval was. Op 21 juni is daar ook een familie met jongen waargenomen.

Grauwe Gans, n=114

In en rond alle waterrijke plekken in het Horsterwold komt de Grauwe Gans als broedvogel voor. Het aantal territoria is in de afgelopen zes jaar met 41% per jaar toegenomen. De hoogste concentratie territoria ligt in de centrale slenk van de Stille Kern, maar ook langs de Hoge Vaart, de Gelderse slenk en in het Nulderbroek is de soort goed vertegenwoordigd. Buiten de gebiedsgrenzen liggen ook biotopen die geschikt zijn voor Grauwe Ganzen om te broeden die tegen het Horsterwold aanliggen.

Krakeend, n=50

Krakeend laat de afgelopen zes jaar een afname zien, dit in tegenstelling tot de landelijke stijgende trend. Krakeend laat een verspreiding zien langs grotere vaarten en in en rond de centrale slenk in de Stille Kern. Het areaal aan geschikt broedbiotoop is mogelijk de afgelopen jaren afgenomen onder invloed van begrazing. Brede rietkragen en rietruigte, die waarschijnlijk in 2013 aanwezig waren zijn de afgelopen zes jaar in kwaliteit en areaal achteruitgegaan door begrazing met paarden ook in de winterperiode.

Tafeleend, n=1

Het enige territorium ligt in de centrale slenk in de Stille Kern. Op 16 april werd hier een paar waargenomen en op 14 juni was nog steeds een mannetje aanwezig.

Wespendief, n=1

De Wespendief is een moeilijke soort om territoria van vast te stellen. Net als bij de vorige kartering wordt er in 2019 ook een territorium vastgesteld op basis van vier waarnemingen. Op 22 juni werd in deelgebied 3 een baltsend individu waargenomen. De Roofvogelwerkgroep in het Horsterwold heeft in 2019 geen nest gevonden, maar is volgens hen zeker tot broeden gekomen (med. K. Boxhoorn). De Wespendief is vanaf 2006 voor het eerst als broedvogel aanwezig.



Wespendief boven het Horsterwold (22 juni 2019, Jelle Abma).

Sperwer, n=3

In het Horsterwold zijn binnen deze kartering drie territoria vastgesteld, op basis van in totaal 16 waarnemingen van onder meer alarmerende vogels. De roofvogelwerkgroep in het Horsterwold heeft in 2019 geen nesten gevonden van Sperwer. Tijdens de kartering in 2013 waren er in totaal vijf bezette nesten en het totaal aantal territoria was zes. Er is in de afgelopen zes jaar dus wel een afname zichtbaar van de Sperwer van 6 naar 2 territoria. Landelijk laat de Sperwer ook een afname zien. Over de afgelopen twintig jaar laat de Sperwer in het Horsterwold een afname zien van 2,2% per jaar. Oorzaak voor deze achteruitgang is het onderzoeken waard.

Havik, n= 1

Op basis van veldwaarnemingen is er maar één territorium van Havik in het Horsterwold vastgesteld. Dit betreft waarschijnlijk een onderschatting gezien de beperkte tijd die beschikbaar was binnen deze kartering om naar nesten te zoeken.

Echt goede inventarisatie van deze soort wordt gedaan in combinatie met het zoeken van nesten. De Roofvogelwerkgroep in Flevoland heeft in 2019 in totaal drie nesten van Haviken gevolgd gedurende het seizoen. Twee van de drie nesten waren in iedergeval succesvol, met in elk geval tot half juli nog bedelende jongen. Tijdens de kartering van 2013 zijn er vijf nesten van Havik gevolgd. Zowel op basis van de kartering van 2019 als de nestkaartgegevens van 2019 kan worden gezegd dat er een duidelijke afname van 13% per jaar de afgelopen zes jaar in het Horsterwold. Dit is een sterke afname.

Buizerd, n=38

Tijdens deze kartering zijn in totaal 38 territoria vastgesteld. Door de roofvogelwerkgroep in het Horsterwold zijn nesten van Buizerds gedurende het seizoen gevolgd. Uit de nestkaartgegevens blijkt dat 39 nesten succesvol waren, waar een of meerdere jongen in het nest zijn waargenomen. Dit komt goed overeen met de karteringsgegevens. Tijdens de kartering in 2013 zijn er ook 39 nesten gevonden en gevolgd. Op basis van de vergelijking tussen 2013 en 2019 laat de Buizerd een afname zien van 7% per jaar. Over de afgelopen twintig jaar is er een lichte toename te zien. Vooral in het noordoosten van het Horsterwold en ten zuiden van Zeewolde laat de Buizerd een afname zien. Mogelijke oorzaak hiervoor zou kunnen zijn dat door grootschalige kap, in verband met essentaksterfte en omvorming van populierenopstanden, het areaal aan geschikt broedbiotoop is afgenomen.

Kleine Plevier, n=2

Op basis van twee waarnemingen met alarmerend gedrag half april en begin mei zijn er twee territoria langs de slenk in de Stille Kern vastgesteld. Of er een broedsel is geweest en of er jongen zijn groot geworden kan niet worden bevestigd. In 2013 was er één territorium in de Stille Kern aanwezig waarbij broeden wel is waargenomen. Verspreiding en aantallen kunnen bij deze pioniersoort lokaal jaarlijks behoorlijk verschillen door het wel of niet aanwezig zijn van geschikt broedbiotoop. In de Stille Kern zijn er diverse grotere plassen aanwezig die tijdens de winterperiode vol regenen en gedurende het zomerseizoen opdrogen. De plekken die na opdroging ontstaan, in combinatie met begrazing vormen geschikt broedbiotoop voor de Kleine Plevier en kan ook voor andere pioniersoorten interessant zijn.

Houtsnip, n=2

Avond- en nachtronden zijn binnen deze kartering niet uitgevoerd, zodat de genoemde aantallen verre van volledig zijn. Op basis van 3 waarnemingen van baltsende Houtsnippen worden er 2 territoria vastgesteld. In 2013 is op basis van een zelfde soort kartering, zonder avond- en nachtronden, uiteindelijk 4 territoria van Houtsnip vastgesteld. In de afgelopen zes jaar is de Houtsnip met 8% per jaar afgenomen. Opvallender is de afname in de afgelopen twintig jaar. De Houtsnip laat een sterke afname zien vanaf de jaren 1994 met 53% per jaar. Oorzaak hiervoor kan liggen in de methode van karteren, maar het is bekend dat deze soort in het begin na de aanleg van het Horsterwold sterk geprofiteerd heeft van deze nieuwe vestigingsmogelijkheden. Naarmate het bos ouder is geworden zijn de aantallen dan ook weer afgenomen, om onduidelijke redenen.

Zomertortel, n=16

Landelijk nemen Zomertortels sterk af. Ook de afgelopen zes jaar is de Zomertortel in het Horsterwold met 8% per jaar achteruitgegaan. Uiteindelijk zijn er in 2019 op basis van 17 zangwaarnemingen 16 territoria vastgesteld. Bijna 70% van het totaal aan Zomertortels komt voor in de Stille Kern. Ook hier is een afname zichtbaar, met in totaal negen territoria. In het noordelijke deelgebied 1 waren in 2019 vier territoria aanwezig. Dit deel is in 2013 niet gekarteerd. In deelgebied 3 is in 2019 één territorium van Zomertortel vastgesteld, terwijl dit er in 2013 nog negen waren. In deelgebied 3 is de Zomertortel de afgelopen zes jaar het sterkst achteruit gegaan. Zomertortel is voor voedsel sterk afhankelijk van gevarieerde kruidenvegetatie, al dan niet in akkers en weilanden. Wat er in de afgelopen zes jaar is veranderd, en voornamelijk in deelgebied 3, is niet duidelijk. Wellicht is het areaal aan open plekken waarbij relatief veel bosranden ontstaan sterk afgenomen. Het beheer van open terreinen zoals dijken en paden kan in de afgelopen jaar ook veranderd zijn. Om de oorzaak van afname in relatie tot beheer van het gebied te achterhalen is nader onderzoek nodig, vooral omdat het landelijk niet goed gaat met de Zomertortel en het Horsterwold nog een behoorlijke populatie herbergt. Mogelijk is de Stille Kern voor de Zomertortel een stuk gevarieerder met bosranden en open plekken, mede door begrazing. Opvallend voor wat betreft de verspreiding is dat er in 2013 nog diverse territoria in bospercelen lagen, terwijl de verspreiding in 2019 voornamelijk langs grotere vaarten, open gegraasde plekken of langs dijken met open graslanden liggen. Mogelijk is de openheid van, en daarmee de kruidenrijkdom in de

bospercelen, de afgelopen zes jaar verslechterd. Interessant voor toekomstige ontwikkeling zou het terrein van Schouting Landgoed Zeewolde kunnen zijn, waar extensieve graslanden in combinatie met bosranden ideaal biotoop zou kunnen opleveren. Afgelopen zomer is er zelfs voor deze soort door Vogelbescherming een reddingsplan gelanceerd om doormiddel van bijvoeren deze soort voor uitsterven in Nederland te behouden.



Zomertortels zijn bijna verdwenen uit Nederland en laatste populaties zitten vooral in begrazingsgebieden met veel struweel in Flevoland (13 juni 2019, Roy Slaterus).

Koekoek, n=56

Het aantal Koekoeken is met vijf territoria licht toegenomen t.o.v. de vorige kartering in 2013 (3% p/j). De landelijke trend laat juist een afname zien. De toename van Koekoek kan dan ook niet goed verklaard worden. Aan de verspreiding te zien zou de Kleine Karekiet of de Bosrietzanger de waardvogel kunnen zijn in het Horsterwold, alleen laten deze soorten de afgelopen jaren een sterke afname zien. Mogelijk is de Grasmus een waardvogel in het Horsterwold voor de Koekoek. De Koekoek laat over de afgelopen 20 jaar een lichte afname zien (2,6% p/j).

IJsvogel, n=3

Tijdens deze kartering werd er 14 keer een IJsvogel waargenomen met 3 waarnemingen die als baltsend paar of alarmerend individu werden genoteerd. In deelgebied 3, dicht langs de Nulderdijk en Nuldernauw, bevonden zich twee territoria en op de grens tussen deelgebied 1 en 2 was een territorium aanwezig nabij de Groenewoudsetocht. Belangrijk voor de IJsvogel is goed foerageerwater in de directe omgeving en een steile kant om nesthol te maken. In 2013 was er nog maar één territorium, dus een toename, mede door de zachte winters van afgelopen jaren. Tijdens beheer- en/of inrichtingsmaatregelen zou er extra aandacht kunnen worden geschonken aan steile kanten en oevers voor de IJsvogel.

Kleine Bonte Specht, n=5

Uiteindelijk worden er op basis van acht baltsende individuen vijf territoria in het Horsterwold vastgesteld. In tegenstelling tot de voorspelde toename in 2013 laat de Kleine Bonte Specht een lichte afname van 5% per jaar over de afgelopen zes jaren zien. Het is bekend dat de Kleine Bonte Specht zowel onder- als overschat wordt vanwege het lastig waarnemen van de soort hoog in de bomen. Opmerkelijk zijn dan ook de lage aantallen in geschikt ogende loofbossen in heel Flevoland. Kolonisatie vanaf de

Veluwe richting Flevoland is kennelijk niet voldoende groot, mede omdat de dichtheden in heel Nederland lager zijn in tegenstelling tot bijvoorbeeld die van de Grote Bonte Specht.

Groene Specht, n=1

De Groene Specht is een nieuwe broedvogel van het Horsterwold. Op 28 maart werd de zang gehoord. Op 8 en 9 april werd waarschijnlijk hetzelfde individu weer gehoord in de nabije omgeving. De Groene Specht is met name afhankelijk van mieren die op graslanden leven, door de beperkte aanwezigheid van mieren is de Groene Specht een zeldzaamheid in Flevoland. Mogelijk zou het kunnen gaan om gele weidemieren, maar zeker is dit niet. Wellicht zullen er in de toekomst meer Groene Spechten worden waargenomen in het Horsterwold.

Wielewaal, n=65

Op basis van 104 waarnemingen van Wielewaal zijn in totaal 65 territoria vastgesteld. De Stille Kern (deelgebied 2) heeft het grootste aandeel territoria, met maar liefst 70% van het totaal (n=46). In vergelijking met 2013 is het aantal wel afgenomen van 37 territoria binnen het vergelijkingsgebied naar 34 territoria in 2019. De Stille Kern laat in 2019 een lichte toename van 8% per jaar zien t.o.v. 2013 terwijl deelgebied 3 een afname laat zien van meer dan 46%. De landelijke trend voor de Wielewaal laat ook een afname van 25% vanaf 1990 tot 2015.

Opvallend is wel dat Wielewaal in de Stille Kern een toename laat zien en sterk gebonden is aan populierenopstanden die open van karakter zijn met voldoende ondergroei van struiken en kruiden. In de Stille Kern is daadwerkelijke 'oogst' geen doel op zich. Enkel op plekken waar het hout op een verantwoorde wijze uit het bos gehaald kan worden, zal dat gebeuren. Verder zijn het met name onrendabele dunningen en worden de te behouden mengboomsoorten met de motorzaag vrijgesteld en blijft het hout liggen. Deze wijze van beheer heeft wellicht een gunstige invloed op het voorkomen van de Wielewaal als broedvogel in tegenstelling tot andere deelgebieden. Het valt aan te bevelen om in de toekomst beter te kijken naar het voorkomen van de Wielewaal in relatie tot huidige bosbeheer in het Horsterwold, om de populatie voor de toekomst te kunnen behouden.

Gaai, n=167

Het totaal aantal territoria Gaaien bedroeg 167, met een dichtheid van 4,7 per 100 ha. De dichtheid aan Gaaien is in het oostelijke deel van het Horsterwold hoger dan in het westelijke deel. Vooral in de Stille Kern is, door het meer open karakter van het bos, de dichtheid aan Gaaien lager. Het totaal aantal Gaaien lijkt hoog te zijn. Echter als er een vergelijking wordt gemaakt met 2013 is het aantal Gaaien opvallend stabiel gebleven en laat een lichte toename van 1% per jaar zien in de afgelopen zes jaar. Vergelijking met jaren 1994 en 2000 kan niet worden gemaakt omdat de Gaai toen niet is meegenomen in de kartering.

Raaf, n= 2

In totaal zijn er 21 waarnemingen van Raven gedaan in het Horsterwold. De twee territoria worden vastgesteld op basis van vier waarnemingen: drie waarnemingen van paren Raven en één waarneming van pas uitgevlogen jongen. De roofvogelwerkgroep heeft geen nesten in het Horsterwold gevonden maar wel is bekend dat er een nest in een hoogspanningsmast nabij de Bloesemlaan aanwezig is. Dit ligt iets noordelijk van deelgebied 1. In 2013 werden er geen territoria van Raven vastgesteld. In 2000-2002 wordt er in het onderzoeksgebied wel een territorium vastgesteld. Gezien de landelijke toename is te verwachten dat er ook nog een toename van Raven in het Horsterwold zal plaatsvinden. Kolonisatie vanaf de veluwe ligt het meest voor de hand. Dode dieren laten liggen in het Horsterwold, zou voor de Raaf en misschien Zearend een extra maatregel kunnen zijn om vestigingen te stimuleren.

Matkop, n=126

In totaal zijn er 126 territoria van Matkop vastgesteld in het Horsterwold, een dichtheid van 3,5 broedpaar per 100 ha. In vergelijking met 2013 is er wel een afname zichtbaar van 4% per jaar. Ook de dichtheden in vergelijking tot 2013 zijn afgenomen van 5,3bp/100ha (2013) naar 3,5bp/100ha (2019). Naast de vochtige, open bostypen met populier en wilg en aanwezige struiklaag, hebben Matkopen ook een sterke voorkeur voor jonge bosranden langs vaarten en open plekken in het bos. Dit is in de verspreiding te zien. Oude opstanden met deels ingestorte en/of dode wilgen, elzen of populieren hebben ook een grote aantrekkingskracht op deze soort. De sterkste afname t.o.v. 2013 is te zien in deelgebied 3, waar zes jaar geleden de naaldboutopstanden in trek waren, blijkt dit in 2019 niet het geval te zijn. Naast de Matkop zijn ook andere soorten sterk gebaat bij een gevarieerde bosrand met een dichte struiklaag. Aan te bevelen valt om voor deze soorten extra maatregelen in beheer te nemen, door het aanwijzen van bosranden en deze op aangepaste manier te beheren.

Spotvogel, n=22

Op basis van 33 waarnemingen zijn in totaal 22 territoria van Spotvogel vastgesteld. De Spotvogel is vooral een soort van bosranden met een goed ontwikkelde struiklaag. In het Horsterwold is de Spotvogel vooral te vinden in de Stille Kern en langs de randen van het onderzoeksgebied. In de randen van het Horsterwold is de struiklaag waarschijnlijk goed ontwikkeld door voldoende lichtinval en doordat bij kap vaak randen worden ontzien omdat deze als bescherming kunnen dienen voor aanplant. In de Stille Kern is het beheer met grazers wellicht de oorzaak voor geschikt broedbiotoop waarbij struiken zoals struikwilg, vlier en meidoorn zich goed hebben kunnen ontwikkelen in de dynamiek van begrazing. In de Stille Kern is deze soort dan ook toegenomen van 11 territoria in 2013 naar 14 in 2019. In het zuidelijk gedeelte is het totaal aantal van vijf territoria, alleen voorkomend in Nulderbroek en de Gelderse slenk, gelijk gebleven t.o.v. 2013. In vergelijking met 2013 laat de Spotvogel een lichte stijging zijn van 2% waarbij het aantal toenam van 16 naar 18 territoria. Gezien de landelijke afname vanaf 1998 is het voor een soort als Spotvogel van belang om in het bos- en/of begrazingsbeheer rekening te houden met deze soort. Hierbij zijn gevarieerde en brede bosranden met een dichte struiklaag met een ontwikkeling van vijf tot acht jaar van essentieel belang. Deze bosranden zullen ook periodiek moeten worden teruggezaagd.

Grauwe Vliegenvanger, n=16

In het hele Horsterwold zijn er in 2019 16 territoria vastgesteld. Ten opzichte van de kartering in 2013 laat de Grauwe Vliegenvanger een sterke afname van 13% per jaar zien. Vooral in het zuidoosten op de zogenaamde zandgronden is er een sterke afname zichtbaar. Ook in de Stille Kern is er afname zichtbaar. Waar voorheen in en rond dennen en sparrenopstanden deze soort werden waargenomen is dit nu niet het geval. In het licht van de ontwikkeling van de afgelopen 20 jaar moet wel worden opgemerkt dat er in 2013 een uitzonderlijk hoog aantal Grauwe Vliegenvangers is vastgesteld. Over de afgelopen twintig jaar is er immers juist een lichte toename van 1% per jaar te zien.

Deze soort laat landelijk ook een afname zien. Het favoriete broedbiotoop van de Grauwe Vliegenvanger bestaat uit oude loof- en of gemengde bossen met een open structuur. Bossen waarbij kleinere kapvlaktes of groepsgewijs gedunde percelen voorkomen worden geprefereerd. In het Horsterwold is er voor de Grauwe Vliegenvanger de afgelopen 10 jaar blijkbaar iets veranderd maar onduidelijk is wat. Misschien is het bosbeheer op voormalige broedlocaties veranderd van kleinschalige kap en dunningen naar meer grootschaligere kap vanwege ziekte of omvorming van bos.

Nachtegaal, n=19

In 2019 werden er in hele Horsterwold 19 territoria vastgesteld, gebaseerd op 28 (zang)waarnemingen. Deze soort laat de afgelopen 20 jaar een wisselend beeld zien met een piek in 2000-2002. Tussen 2013 en 2019 laat de Nachtegaal een toename zien van 6% per jaar. In 2013 zaten de meeste Nachtegalen in het Nulderbroek en in de buitendijkse gebieden, terwijl er in het Horsterwold zelf nauwelijks territoria werden vastgesteld. De verspreiding laat ook zien dat de Nachtegaal een voorkeur heeft voor bosranden, de Gelderse slenk en het Nulderbroek, maar ook in het begrazingsgebied van de Stille kern is een toename zichtbaar. Door begrazing ontstaat er, door dynamiek in beheer, een open landschap met aanwezigheid van meidoorn en wilgenstruwelen die geprefereerd worden.

Appelvink, n=294

De Appelvink is een lastige soort om te karteren. Het totaal aantal territoria in het Horsterwold bedroeg 294 met een dichtheid van 8,2 per 100ha. Dit is een behoorlijk hoge dichtheid ten opzichte van andere gebieden in Nederland. De aanwezigheid van Haagbeuk, Spaanse aak, zoete kers dragen bij aan een hoog voedselaanbod en daardoor een hoge dichtheid, dat deze soort in sommige gevallen zelfs in kolonies voor kan komen.

Over de afgelopen twintig jaar is nog steeds een toename zichtbaar van 1,7% per jaar. Alleen de afgelopen zes jaar is er een lichte afname van 2% per jaar zichtbaar.

Deze soort is gebaat bij het ouder worden van het bos. De diversiteit aan boomopstanden in combinatie met aanwezigheid van ontwikkelde bosranden is gunstig voor de Appelvink. Soorten als de Spaanse aak en zoete kers zijn belangrijk. Vooral in het voorjaar is door meerdere waarnemers gezien dat Spaanse aak door Appelvink wordt gebruikt en dat zaden van deze soort veelal worden gegeten. Aan te bevelen voor deze soort, maar ook voor andere soorten, is het beheer van bosranden te optimaliseren. Gevarieerde en brede bosranden met een dichte struiklaag met een ontwikkeling van 5 tot 8 jaar is van belang en zullen periodiek moeten worden teruggezaagd.

Krooneend, n=0

Tijdens de kartering werd op 21 mei paartje Krooneenden in het kanaal langs de Spiekweg waargenomen, vervolg waarnemingen blijven echter uit. Deze soort zou zich mogelijk in de toekomst kunnen gaan vestigen in het Horsterwold.

Geoorde Fuut, n=0

Geoorde Fuut werd wel waargenomen maar er kon geen territorium worden vastgesteld.

Blauwe Reiger, n=0

De Blauwe Reiger werd tijdens de verschillende ronden in totaal 18 maal waargenomen, maar territoria en nesten konden niet worden vastgesteld en gevonden.

Overige Fauna

Naast de gedomestiseerde grazers zoals konikpaard en rund, worden er ook geregeld damherten en reeën waargenomen. In totaal zijn er 21 waarnemingen gedaan van damhert vooral in zuidelijke deel van de Stille Kern en in deelgebied 3 net over de Spiekweg. In 2013 werden hier nog geen waarnemingen van damherten gedaan. Reeën worden door het hele Horsterwold waargenomen, totaal 96 keer. Ook de vos wordt door het hele bosgebied waargenomen (n=31). Marters worden ook een aantal keren waargenomen, meestal alleen in de vorm van sporen. Het is lastig te zeggen om welke marterachtige het gaat, omdat de waarnemingen meestal heel snel gaan zodat er onvoldoende kenmerken kunnen worden gezien. Maar er kan wel vanuit worden gegaan dat het in de meeste gevallen gaat om boommarter. In totaal worden er vier waarnemingen gedaan, vooral in deelgebied 3. Ook wordt hier een haas (n=1) waargenomen. Ten opzichte van 2013 wordt de bever of zijn sporen voor het eerst waargenomen (n=3), deels net buiten het onderzoeksgebied. Op 28 maart zijn vraatsporen gevonden langs een zijarm van de Nijkerkertocht, ten westen van camping De Parel. Navraag bij T. Hunink leert dat hier vlakbij op een eilandje al meerdere jaren een grote beverburcht aanwezig is. Op 8 april zijn aan de Dassentocht net ten zuiden van Zeewolde sporen aangetroffen. Op 23 mei is in de Groenewoudsetocht een bever zwemmend waargenomen.



Populierenopstand in het Horsterwold (10 mei 2019, Marten Geertsema).

5. Evaluatie

Staatsbosbeheer heeft met het Horsterwold een bijzonder natuurgebied in beheer. De grote van het Horsterwold is bijna on-Nederlands maar ook de variatie aan verschillende bostypen is bijzonder groot. Het Horsterwold is vanaf de aanplant tot nu behoorlijk ontwikkeld en ouder geworden. Ook de samenstelling en aantallen van broedvogelsoorten is in de loop van de jaren aanzienlijk veranderd. In de begin jaren tijdens de aanplantfase kwamen er nog diverse broedvogels voor in pioniervegetaties en ruigten zoals Kievit, Kwartel, Paapje en Veldleeuwerik, maar ook hoge aantallen van Blauwborst, Bosrietzanger en Grasmus. Deze broedvogels hebben in de loop van de tijd plaatsgemaakt voor soorten van een jonger bostype, maar door de snelle ontwikkeling van onder andere populier hebben broedvogels van oudere bostypen de afgelopen 10 jaar een enorme vlucht genomen. Vooral hollenbroeders afhankelijk van ouder loofhout, zoals Grote Bonte Specht, Holenduif en Boomklever, laten een sterke toename zien. Zelfs de Groene Specht als nieuwe broedvogel.

Door de grootte en de variatie komt er in het Horsterwold een grote diversiteit aan broedvogels voor, totaal 58 soorten waarvan 10 soorten op de Rode Lijst staan. Vooral soorten van vochtige loofbossen, met bosranden en een goed ontwikkelde struiklaag doen het nog steeds goed en kennen hoge dichtheden. Soorten als Appelvink, Zanglijster, Zwartkop en Tuinfluiter zijn goed vertegenwoordigd in het Horsterwold.

De oudere bostypen bestaan voornamelijk uit populierenopstanden met een weelderige struiklaag en ondergroei maar ook de aanwezigheid van veel dood hout. Deze populierenopstanden zijn het belangrijkste broedbiotoop voor kritische soorten als Wielewaal en Appelvink. Beide soorten laten een lichte afname zien. Aan te bevelen is om populierenopstanden zoveel mogelijk te ontzien van productie en ook deze soort aan te planten om oudere bostypen te behouden voor in de toekomst. Een punt van zorg is dat mede door essentaksterfte in het Horsterwold, en door de omvorming van populieren bossen naar duurzamere houtsoorten de afgelopen jaren grote oppervlaktes bos zijn gekapt. Bij de kap van opstanden kan gedacht worden aan het stimuleren en behoud van bosranden met open plekken langs bosranden.

Voor de aanwezigheid van goed ontwikkelde struiken zoals meidoorn in combinatie met open grazige vegetatie kan postieve invloed hebben op onder andere de Zomertortel. Het Horsterwold is een van de belangrijkste kerngebieden voor Zomertortel in Flevoland. Extra maatregelen zou deze soort misschien wel weer positief kunnen beïnvloeden. Daarnaast heeft begrazing vanaf 2012 voor een aantal vogelsoorten een positief effect gehad. Uit analyse blijkt dat de Wielewaal een lichte toename laat zien in de Stille Kern. Ook de Zomertortel heeft in zijn verspreiding nog steeds zijn zwaartepunt liggen in de Stille kern. Ook soorten als Grasmus, Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart, Koekoek en Roodborsttapuit hebben geprofiteerd van dit begrazingsbeheer.

Er zijn meerdere waarnemingen gedaan van één Grauwe Klauwier in de periode van eind mei tot half juni 2019 (waarneming.nl), alleen kon hier geen territorium van worden vastgesteld. Het is niet ondenkbaar dat deze soort zich in de toekomst wel weer in het Horsterwold gaat vestigen, zoals ook tot het begin van de 21^{ste} eeuw het geval is geweest. De combinatie van een dynamisch landschap met open grazige plekken, struwelen van meidoorn en vlier en de aanwezigheid van oude populierenopstanden zijn voor soorten als de Wielewaal, Zomertortel en Appelvink van groot belang. Consequenties voor dit type beheer is dat de rietzone voor rietvogels sterk veranderd is. Soorten als Kleine Karekiet en Bosrietzanger zijn de afgelopen zes jaar sterk afgenomen in de Stille Kern.

Een mogelijke derde variant voor het stimuleren van een dynamisch landschap met het behoud van rietvegetatie is begrazing door middel van het inscharen van vee wanneer dit nodig is. Het vee kan dan later in de nazomer weer het bosgebied uitgaan. Op twee plekken wordt hier inmiddels mee geëxperimenteerd. Ook kan gedacht worden aan het vergroten van de totale oppervlakte aan begrazingsgebied. Het zuidoostelijke gedeelte, deelgebied 3 van het Horsterwold zou hiervoor het beste in aanmerking kunnen komen.

Zorgwekkend is de afname van roofvogels als Havik en Sperwer de afgelopen 6 jaar. Dit kan een gevolg zijn van de landelijke trend maar kan ook veroorzaakt zijn door een hoge predatiedruk van onder andere boommarter. Voor een soort als Sperwer is het nodig om voldoende geschikt broedbiotoop, namelijk dennen- en sparrenopstanden te hebben. Wellicht is het aantal sparrenopstanden ook afgenomen maar daar zou beter naar gekeken moeten worden. Om de rust en de ruimte te bieden in het Horsterwold aan de roofvogels, is het aan te bevelen dat er geen kap wordt uitgevoerd vanaf februari. Horsten zullen tijdens kapperperiode duidelijk moeten worden aangegeven en ook rond de aanwezige horsten is het raadzaam om voldoende bomen te laten staan.

6. Literatuur

van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

De Boer. P. 2003. Broedvogels van de Stille Kern in 2002. SOVON-inventarisatierapport 2003/16. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Deuzeman S. 2013. Broedvogels van een deel van het Horsterwold in 2013. SOVON-inventarisatierapport 2013/49. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

van Manen W. 2013. Broedvogels van Het Hulkesteinse Bos in 2013. Sovon-rapport 2013/50. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Schoppers J., van Turnhout C., Louwe Kooijmans J. & van der Meij T. 2016. Stadsvogels tellen: Meetnet Urbane Soorten gaat tiende jaar in. *Levende Natuur* 117: 151–154

Hustings. F, Koffijberg K. 2018 Vogelatlas van Nederland. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Vincent de Boer (vincent.deboer@sovon.nl)



In opdracht van:



Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

